

**В. С. Бакіров, доктор соціологічних наук, професор,
ректор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

СТУДЕНТИ І ВИКЛАДАЧІ: ЩО ЗАВАЖАЄ ЕФЕКТИВНОМУ ПАРТНЕРСТВУ

Перші європейські університети були створені та діяли під керівництвом студентів, які наймали викладачів, платили їм винагороду та визначали завдання й умови їхньої праці. Із того часу багато що змінилося, зміст університетської життєдіяльності став визначатися в цілому й головно університетським керівництвом, професурою, які вирішували що, як і в якій послідовності повинні вивчати студенти.

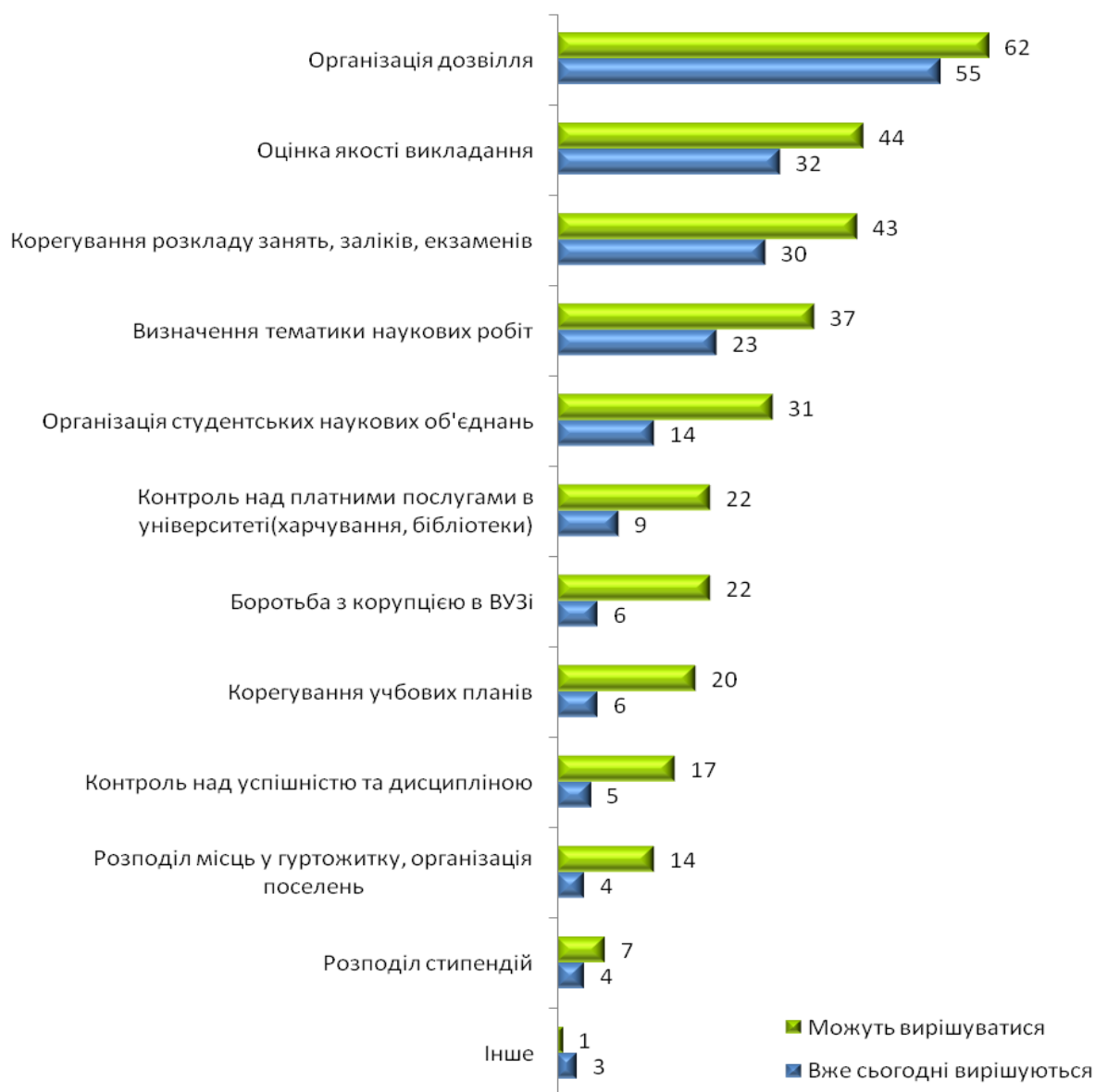
Останнім часом ця ситуація почала помітно змінюватися. Студентський актив, студентські організації все відчутніше намагаються впливати на навчальний процес та загальні умови університетської освіти та студентського життя. Цей процес має декілька підстав. По-перше, це зростаюча комерціалізація університетів, що залежить від кількості студентів, які сплачують за своє навчання. Це змушує викладачів зважати на запити, уподобання студентів, звертатися до так званої «клієнтоцентричної моделі», що відтворює на університетському ґрунті відношення «продавець-покупець», виконувати їх забаганки, надавати навчальному матеріалу привабливої, «розважальної» форми, знижувати вимогливість в оцінюванні студентських знань тощо. З іншого боку, комерціалізація визначає більш вимогливе ставлення студентів до якості оплачуваних освітніх послуг, змушує частину студентів пропонувати своє бачення змісту освітніх програм і навчальних курсів. І, можливо, найголовніше, це те, що студентство все більше усвідомлює, що перспективи їх працевлаштування, конкурентоспроможність та життєві шанси визначаються тим, наскільки їхні професійні компетенції відповідатимуть часу та запитам економіки. Найбільш активна частина студентів усвідомлює, що освіта, пропонована університетами, як

за змістом, так і за технологіями, відстає від нових економічних реалій, і ця більшість намагається щось коригувати в житті своїх навчальних закладів.

Під впливом цих тенденцій нове українське законодавство про вищу освіту надало студентству небувалий раніше обсяг прав та уповноважень, розширило компетенцію органів студентського самоврядування. Зміни студентської ментальності знайшли підтримку в радикальних законодавчих й інституційних змінах, якими швидко скористалися студентські активісти. Почався процес бурхливого зростання різноманітних студентських організацій як на рівні окремих вищих навчальних закладів, так і в національному масштабі. Студенти все більш активно відстоюють власні соціально-економічні інтереси, а також заявляють про готовність брати участь в організації й реформуванні навчального процесу. Часом це виявляється в безглуздій, комічній формі, оскільки не всі нові студентські лідери керуються безкорисливими мотивами, й не всі з них володіють інтелектуальним потенціалом, що поступається їх амбіціям. Але найчастіше студенти щиро хочуть конструктивно брати участь в удосконаленні викладання, пропонують дійсно потрібні й актуальні дії.

Однак, слід визнати, що студенти поки не усвідомлюють повною мірою той факт, що вони також відповідальні за ефективну організацію навчального процесу, що безпосередньо чи через органи студентського самоврядування можуть і повинні позитивно впливати на якість освітньої роботи в університеті.

Соціологи Каразінського університету в дослідженні «Соціальний портрет студентів п'ятого курсу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна» (2013, n=1016) поставили студентам випускних курсів такі запитання: *«Які питання організації студентської життєдіяльності, на вашу думку, можуть успішно вирішуватися самими студентами?»* та *«Які питання організації студентської життєдіяльності, на вашу думку, вже сьогодні вирішуються самими студентами?»*. Відповіді показали, що на перше місце студенти поставили *«організацію дозвілля»*, у той самий час, вплив на навчальний процес отримав набагато нижчі оцінки (див. рис.1).

Масив: усі опитані п'ятикурсники (n=1016)

Тому дуже важливо знаходити й будувати ефективні та плідні партнерські відносини зі студентським активом, використовувати його енергію для розвитку університетів. Однак у цій роботі виникає низка труднощів, на які хотілося б звернути увагу.

1. Укорінені у свідомості багатьох університетських керівників і викладачів стереотипні уявлення про те, що студенти нічого не розуміють в тому, чому і як їх слід навчати, ось тому, їхні погляди та побажання не слід брати до уваги.

Більшість професури щиро впевнена у тому, що законодавчі нововведення про студентське самоврядування не що інше, як шкідлива данина «демократичній моді». Наприклад, доводиться мати справу з тим, що студентські спроби оцінювати якість навчання, якість роботи викладачів викликають у керівництва факультетів і кафедр глибоке обурення та сприймаються як зневажання основ, замість того, щоб використовувати їх як важливий інструмент забезпечення якості освіти.

2. Неготовність частини викладачів до нових форм і моделей викладання, небажання адаптувати курси до реальних умов практики, майбутньої професійної діяльності випускників. Усе частіше виникають ситуації, коли студенти, які вже з другого-третього курсу працюють за своїм майбутнім фахом, краще за викладачів розуміють склад компетенцій, які диктує ця професія, бачать, що запропоновані їм студентські курси не завжди корисні та необхідні для практичної діяльності.

3. Низька мотивованість більшості студентів на здобуття реальних знань і компетенцій, неготовність і небажання напружено навчатися, орієнтація на формальне проходження університетської програми та отримання диплома як самодостатньої мети.

4. Високий рівень академічної недобросовісності як серед студентства, так і серед викладачів, що переводить відносини «викладач-студент» у корупційну площину і виключає необхідність та можливість конструктивної партнерської взаємодії.

5. Відсутність у студентських лідерів достатніх знань та навичок про форми академічного партнерства.

6. Брак чітко інституціоналізованих форм участі студентів у моніторингу якості навчального процесу, регламентації цієї участі в університетських статутах, положеннях про організацію навчального процесу, внутрішньоуніверситетських системах забезпечення якості освіти.

7. Недосконалість регулярної формальної та неформальної комунікації між керівництвом університетів, факультетів і студентським активом.

У Каразінському університеті наявні більшою чи меншою мірою всі зазначені вище чинники, які перешкоджають створенню і розвитку ефективного партнерства викладачів і студентів, і які ми намагаємося подолати за допомогою таких засобів:

1. Багаторічна практика залучення студентів до оцінювання якості викладання (регулярні соціологічні опитування «Викладання очима студентів», аналіз якості навчального процесу по завершенню семестру студентським активом факультетів з подальшим обговоренням результатів на засіданнях навчально-методичних комісій, кафедр, учених радах факультетів та на засіданні ректорату).

2. Соціологічні опитування, що проводять Студентська рада університету та ради факультетів, присвячені якості навчального процесу.

3. Активна участь студентів у роботі факультетських учених рад.

4. Спільні засідання Студентської ради й ректорату, на яких затверджуються програми спільної діяльності щодо удосконалення навчального процесу і соціально-економічних умов студентського життя.

5. Регулярні зустрічі ректора і проректорів університету зі студентським активом, обговорення нагальних проблем студентів.

6. Передбачені розкладом занять щотижневі аудиторні зустрічі кураторів з академічними групами, під час яких обговорюються актуальні проблеми студентського життя, в тому числі і питання впливу студентів на зміст та форми навчального процесу.

Велику роль в організації розвитку партнерської взаємодії адміністрації, викладачів і студентського активу відіграє внутрішньоуніверситетська система зв'язків з громадськістю, яка використовує університетський і факультетські веб-сайти, соціальні мережі, студентське радіо і телебачення.

Студенти – за визначенням, найважливіші стейкхолдери університетів, вони найбільш зацікавлені в удосконаленні усіх сфер університетського життя. Їхня усвідомлена й конструктивна участь у контролюванні якості навчального процесу, у визначенні, коригуванні змісту освітніх програм життєво необхідна для університетів, що гнучко реагують на зміни в економічних та соціальних

контекстах. Тому важливо розробити й активно використовувати програми розвитку партнерства викладачів і студентів, урахувавши специфіку, профільних та інших особливостей кожного вищого навчального закладу. І не забувати, що у більшості соціологічних словників «партнерство» визначається як спільна діяльність, заснована на рівних правах і обов'язках, спрямована на досягнення спільної мети.